

Dia de la Comarca

Saidí va ser per un dia la capital del Baix Cinca. Tres mil presones assistiren als diferents actes festius i culturals.

Concurs hípic

El Matarranya acull un concurs internacional de salts amb destacades figures d'aquest esport.

Entrevista a Ramon Mur

Aquest periodista d'origen bellmuntà ens parla de les seues inquietuds culturals i vitals.

T M P S DE LA FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 7 • núm. 60 • La Franja, novembre de 2006

Un any sense Galan

JULIO MORENO

El Cegonyer de Fraga engalanat en homenatge a Josep Galan

EDITA:

ICF Iniciativa Cultural de FranjaC/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
Associació Cultural del Matarranya
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:

Màrio Sasot
msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:

Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ:

Isabel Calaf • T. 661 470 457
tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:

Marta Canales

REDACCIÓ:

Antoni Bengochea, Lluís Rajadell,
Carles Sancho i Pasqual Vidal
(el Matarranya).
Arcadi Abad, Damià Torrent,
Marta Canales, Jaume Casas
i Josep Labat (el Baix Cinca).
Carles Barrull, Anna Enjuanes,
Neus Enjuanes i Aleix Castellnou
(la Llitera i la Ribagorça).
Carme Messeguer (PPCC).

OPINIÓ:

Susanna Barquín, Esteve Betrià,
Tomàs Bosque, Josep A. Carrégal,
Miquel Estaña, Joaquim Montclús,
Josep Puche, Francesc Ricart,
Carles Sancho, Ramon Sistac
i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

978 85 15 21

IMPRESSIÓ I PRODUCCIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Llibreria Cabrera
Girona
Llibreria Les Voltes
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Papeleria Germinal
C/ Sepulcro, 21
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Galan, un any després

Un any després de la pèrdua de Josep Galan, s'han celebrat a Fraga els actes d'homenatge a l'obra i la trajectòria d'aquest incansable treballador per la llengua catalana, la cultura i el patrimoni de la Franja. Impulsats per l'associació que va presidir durant dos dècades, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, també han format part de la Comissió Organitzadora altres entitats que van estar molt relacionades amb la figura de Galan: El CPR Baix Cinca –Seminari de Professors de Català, l'Ateneu del Baix Cinca, i el Projecte d'Animació Cultural a les i eel Casal Jaume I de Fraga. Alhora, com a entitats col·laboradores en aquestes celebracions, s'ha comptat amb la Iniciativa Cultural de la Franja, l'Associació Cultural del Matarranya, el Centre d'Estudis Ribagorçans, els Consells Locals de la Franja, el Govern d'Aragó, l'Ajuntament de Fraga, la Comarca del Baix Cinca, l'Institut d'Estudis Altoaragonesos, l'Institut d'Estudis Ilerdencs, la Fundació Lluís Carulla, la Fundació Jordi Cases i Llebot, Òmnium Cultural, Acció Cultural del País Valencià, el Consello d'a Fabla Aragonesa, Coses del Poble, la Casa Museu Salvador Sabaté, la Coral Infantil i Alumnes de l'Institut Musical Comarcal i la Casa de Fraga a Barcelona, tot un ventall d'entitats cíviques, socials i culturals que han fet possible els deu dies d'activitats diferents a l'entorn de la figura de Galan.

Cal dir que en tot moment s'ha respirat un ambient reivindicatiu, i festiu, com no podia ser d'altra manera, ja que recollir el llegat de Josep Galan significa afirmar els nostres drets lingüístics i treballar perquè la nostra cultura i la nostra llengua tinguin un espai que mereixen en la vida social i política d'Aragó.

I aquest és el sentit del manifest-llegat que es va llegir a Fraga el dissabte 29 d'octubre, i que

reproduïm a continuació.

Avui, ací, al mig del Cegonyer, l'espai més emblemàtic de la Fraga de sempre, els que hi som i també molts que no hi són, però que mos acompanyen en l'esperit d'aquesta festa, hem renovat un compromís.

Fa trenta anys, un grup de persones van trau-re de casa tot allò que havien dit que era vergonyant. Mos havien dit que era vergonyant parlar com parlàvem, i durant dècades vam amagar aquest tresor dels ulls públics. Durant dècades, mos van humiliar com a poble fins que vam estar a punt de creure que tenien raó.

Fa trenta anys, Josep Galan i altres persones que el van acompanyar va eixir al carrer per dir que n'estava orgullós de ser com era, de parlar com parlava. Fa trenta anys, un grup de persones van dir prou a viure d'amagat, i van demanar el català a l'escola, el català al carrer, a l'administració, a la televisió i a la ràdio.

Josep Galan va dir prou i ho va fer publicant desenes de llibres sobre Fraga i la Ribera, sobre les nostres cançons, els refranys, les motades, va escriure cançons i va estimular la creació cultural, literària i artística.

Durant tres dècades, va ser un treballador incansable per veure reconeguts els nostres drets com a poble.

Hem avançat, no ho podem negar. Però tampoc no podem negar que cal continuar la feina feta per millorar el reconeixement dels nostres drets com a poble. Per això, els que avui som aquí i tots els que mos acompanyen en aquesta idea, assumim el compromís de mantenir viva la flama de la passió per la nostra llengua i la nostra cultura, de prendre en força el relleu que mos han transmès tots els que mos han precedit, en Josep Galan al capdavant.

El nostre compromís és continuar treballant per recollir i difondre les nostres tradicions, perquè els nostres fills i totes les persones que arriben de nou les coneguen i les estimen com el que són, les nostres arrels. Continuarem treballant perquè la nostra llengua estiga present a l'escola en tota la dignitat que mereix i mereixem. Seguirem al peu del canó en la difusió del nostre patrimoni i en la construcció d'una societat on tothom tinga cabuda, però, sobretot, hi càapi en català, la nostra llengua i el nostre tresor; avui ja no amagat, avui ja públic i en honors.

El nostre compromís de present i de futur és recuperar l'orgull de ser com som i mostrar-ho al món.

Avui, com el diumenge 29 d'octubre al mig del Cegonyer, manifestem que fem nostre el llegat de Josep Galan: el treball per la nostra dignitat com a poble.

s u m a r i

salutació del director

Les forces polítiques al parlament regional que van recolzar el text de la Reforma de l'Estatut aragonès van tenir un gest pioner que els honora: declarar oficial el llenguatge de signes que utilitzen les persones sordes i suposem que, per extensió, podrà tenir aquest mateix reconeixement el sistema Braille, el codi inter-

nacional de les persones cegues.

Llàstima que per donar una passa més en aquest camí solidari amb les persones amb discapacitats sensorials, les mateixes senyories s'han tornat al temps elles sordes, cegues i mudes i no han permès el reconeixement específic d'altres llengües com és l'aragonès i el català, que es parlen a territoris, potser també disminuïts lingüísticament i geogràficament, com el Pirineu i la Franja. Ni tan sols amb el tàctil sistema Braille es podrà sentir escrit el nom d'eixos idiomes al nou text estatutari.

Ara, també és possible que aquesta falta de reconeixement es degue a que la gent «més conscienciada» de les organitzacions de la Franja i de l'aragonès, no se'ns va acudir, a quasi ningú, anar a Madrid, per a què el que no fos cec ni sord ens pogués veure i escoltar que existim.

Tan sols per haver romàs tan muts i per haver passat tan desapercebuts durant tant de temps ens hauríem merescut tenir el mateix reconeixement oficial que els nostres companys «handicaps».

Màrio Sasot

cartes dels lectors

2

Editorial

3

Salutació del director
Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista
Ramón Mur,
periodista de cap a peus

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:
De Benavarri a Fòrnols.
Si no ho veig no ho crec

Fraga: festes en castellà

Albelda, una vila de la Franja de Ponent governada pel PAR, des de fa més de 15 anys edita el programa de la festa major tant en català com en castellà. Així com molts d'altres fulls divulgatius.

Fraga, una vila de la Franja de Ponent governada pel PSOE, ha editat el programa de la festa major un any més en castellà (tret d'algun detall en català).

El centre-dreta d'Albelda se'n van adonar fa temps que no costa tant ser respectuós amb la llengua autòctona. En canvi, la suposada esquerra socialista de Fraga continua ignorant drets lingüístics bàsics.

Quim Gibert. Fraga

Sr. Ricard Fornesa, president de «La Caixa»

L'entitat d'estalvi que vostè presideix té dues sucursals a la Franja de Ponent: una a Tamarit de Llitera i una altra a Fraga. En cap de les dues oficines, la llengua catalana hi és present. La vida en aquestes agències es fa únicament i exclusivament en llengua castellana, fet que m'entristeix enormement i em costa d'entendre en el cas de «La Caixa».

Recordo que temps abans que el català recuperés l'oficialitat a l'actual Comunitat Autònoma de Catalunya, «La Caixa» es va avançar als nous temps i va ser pionera en la incorporació de la nostra llengua en les seves sucursals. Aquesta catalanitat desacomplexada sempre va despertar en mi una gran admiració envers la vostra entitat. Tant és així, que mai he dubtat a fer la majoria de les meves operacions amb «La Caixa».

Darrerament la premsa publicava que «La Caixa» és de les entitats de crèdit que assoleix

anyalment més beneficis. Malgrat aquests guanys, «La Caixa» continua sense tenir gestos en bé de la dignificació del català a la Franja de Ponent. Tot plegat, bastant impropri en l'Europa de la diversitat i del respecte.

Si us plau, sigueu tan valent com aquells directius de «La Caixa» de les darreries del franquisme, que van demostrar una fermesa sana i positiva allà on el català és llengua autòctona.

Agustí Lahuerta Codina. Fraga

Felicitacions al Museu de Saragossa

El Museu Provincial de Saragossa de la Plaça de los Sitios, on es troba la magnífica «Galeria de les Estàtues» novel·lada per Moncada, ha editat amb motiu de la seua reobertura després d'una profunda remodelació de l'edifici, uns fullets informatius en castellà, anglès, català i aragonès. La versió en aquestes dues darreres llengües (pròpies d'Aragó, com diuen moltes declaracions institucionals) ha portat moltes controvèrsies en les Cartes al Director dels diaris saragossans. Els detractors al·leguen que és un «dispendi» editar fullets en unes llengües que tenen uns lectors que també parlen i entenen lo castellà, i qualifiquen aquesta mida de «provinciana», «paleta», etc., ells, tan moderns i cosmopolites... Sorpren que aquests senyors mai s'hagen esgarrat les vestidures per veritables dispendis com exèrcits, guerres nuclears, etc. i sí els dolguen uns diners equivalents al que el Museu es podria haver gastat en un vermut inaugural, cosa que els hagués paregut adient i normalíssim.

Enhorabona als gestors del Museu i «entaban».

Marià Álvarez. Saragossa.

Sol blanc és el nou treball musical de Túrnez & Sesé

■ Carles Sancho

L'ESMOLET Camins de ferradura

M'ajupo vora el passant del barranc per nuar-me la bota. Quan m'incorporo, veig en José amb una galleda penjada del braç. «Déu-vos-guard», em diu en barceloní. Tot seguit, treu un bolet groc del poal i me'l mostra. «Però açò és un mata-parent!» Li dic. «Sí», replica, «però és dels que no en maten, de parents». La conversa amb ell m'apassiona. Tanmateix avui tinc pressa, aviat fosquejarà i vull donar una bona passejada. «Ja has vist el que han fet al camí?» Es refereix a la senda que ressegueix el curs del barranc de Torredarques. «Han començat a obrir una pista. El camí de ferradura se'ns torna camí de tractor. És el signe dels temps». «Així podran passar-hi els bombers», contesto. Endevident els ulls burletes rera unes ulleres de sol que devien ser moda quan la Gimpera regnava al Tusset street.

Camins de ferradura, solituds violades. Barranc avall hi ha els horts que ja no ho són. Prats d'herba ufanosa, esbarzers impenetrables. En José i quatre o cinc més encara mantenen uns pocs retalls de verger.

Segueixo el meu camí per la nova i cruixent pista. Passen els anys, muden les coses fins i tot en aquests indrets amagats. Una altra batalleta per als meus néts: «Abans això era un caminet que només es podia fer a peu». Ells ni m'escoltaran. Hi passaran amb bicis, quads o vès a saber. Si ho volen, però, sempre hi trobaran aquell bancalet ben pla, clapa de sol enmig de la boscuria.

Carles Terès Bellès

Túrnez & Sesé a l'Auditori de Tortosa

Túrnez & Sesé acaben de publicar el seu tercer treball *Sol blanc*. La formació musical, que segueix la seua trajectòria de musicar poemes, ara fa una tria de diferents escriptors catalans contemporanis de les terres de ponentines per interpretar les seues composicions. Màrius Torres, Maria Mercè Marçal, Joan Barceló, Jordi Pàmias, Dolors Miquel, Montse Gort, Joan Todó i el mequinensà Hèctor B. Moret són els poetes seleccionats en el treball recent estrenat. En aquest CD han col·laborat músics tan prestigiosos com Rosa Zaragoza, Maria del Mar Bonet, Jordi Bonell i Toni Xuclà. La veu de Túrnez continua sent molt personal, deliciosa i contundent quan cal, deliciosa, suggerent i es complementa amb la força creativa de la guitarra de Sesé i amb l'acompanyament de corda de la resta del grup. Si

abans la música del grup ja tenia una reminiscència medieval i mediterrània, ara, en aquest CD, s'accentua amb la col·laboració de les veus de Rosa Zaragoza i Maria del Mar Bonet.

Túrnez & Sesé són matarranyencs d'adopció perquè tenen casa a Torredarques i estan molt vinculats des de fa molts anys a les nostres terres. Van participar el 2002 en el CD, editat per ASCUMA, *Una roella al cor. Homenatge a Desideri Lombarte* i aquell mateix any van publicar el seu primer treball en solitari *Quedarà la paraula*, on musicaren i interpretaren una selecció de poemes de Desideri Lombarte, a través del qual donaren a conèixer el poeta pena-rogi per tots els territoris de llengua catalana. Dos anys més tard arribà el seu segon treball *L'arbre de l'esperança* amb poesies de Josep

Carner i Salvador Espriu. Sona 9 va guardonar el 2001 Túrnez & Sesé com el millor grup català en la categoria de cançó d'autor, un premi inesperat que va promocionar un duet que tenia només un any d'experiència però un munt de projectes musicals il·lusionants que, a poc a poc, es van realitzant.

És una llàstima que aquest grup faci tant de temps que no actua al Matarranya, comarca que el va veure néixer i créixer musicalment, on hi té força seguidors, i a la qual se senten molt vinculats. És per això que van donar veu en el seu primer treball a l'escriptor més important de les nostres terres: Desideri Lombarte. Desitgem que els promotors musicals i culturals recuperin aquest grup matarranyenc amb actuacions més freqüents a casa nostra. Túrnez i Sesé realment s'ho mereixen per mèrits propis.

Ying Yang

Vingui Fraga, parli Carod-Rovira; vagi Piqué, Acebes o HB.

Presumeixi de ser del Barça, periquito o culé.

Resi a Crist, es lamenti davant Alà, adori Olodumare, temi les meigas o li manqui fe.

No importa que visqui a palau, en un apartament de vint metres quadrats, sota d'un pont o en una mansió o Kupada.

Ni que tingui malsons amb terroristes i amb desafiadors líders iranesos i coreans; o que somiï amb Bush, nit darrere nit, ja sigui amb anhel o amb desesperada al·lucinació.

Cap de nosaltres posseeix la veritat absoluta ni branda una espasa justiciera.

Ningú no té dret a anar més enllà del seu propi pensament, ni més lluny de les paraules de grat o desaprovació.

I malgrat tot, quelcom mou cada cop més gent a mostrar intransigència: a proferir crits irats, aixecar amenaçadors la mà o a negar la validesa de qualsevol iniciativa del contrincant.

És vergonyós observar aquestes postures intolerants una vegada i una altra. És penós veure persones assenyades i intel·ligents emborratxades d'apassionament en contra d'altres idees, d'altres persones, de diferents formes de veure la vida.

Potser explicarà aquesta agressivitat la por que alguns puguin sentir que triomfin les idees d'altres, el temor a veure's absorbit per creences alienes, o simplement es tracti d'una manifesta incapacitat per conviure entre desiguals. ¿Potser som tan insignificants i impersonals que deixaríem de ser nosaltres mateixos si ens arrabassen o canviéssim aquelles coses en què creiem a ulls clucs?

Silvestre Hernández

Hípica internacional al Matarranya

■ Lluís Rajadell

La Comarca del Matarranya va donar un pas endavant en la seua promoció turística, en este cas en l'àmbit internacional, amb la celebració el passat mes de setembre d'un concurs internacional de salts d'hípica a Mont-roig. La iniciativa va partir de l'empresari valencià Mariano García Montes, que ha posat en marxa un ambiciós –i estrambòtic– projecte hípic. Montes, amb vincles familiars amb la província de Terol, és autor, entre altres projectes, de l'Oceanogràfic de València. El concurs, que va tenir una significativa repercussió mediàtica, va suposar la presentació en l'alta competició internacional de les instal·lacions, acondicionades a una antiga explotació agropecuària, la Torre del Marqués, situada a la vora del riu Tastavins, en un lloc envoltat de muntanyes i pinars.

L'experiència va ser aprofitada per la Comarca del Matarranya per promocionar la zona turística entre un públic d'alt poder adquisitiu i de procedència diversa. El propi Consell Comarcal patrocinava un dels premis que es van disputar. Esta activitat va atreure a Mont-roig i a tot el Matarranya a cents de visitants, entre els

quals figuraven alguns noms molt coneguts de l'alta societat com els genets Cayetano Martínez de Irujo, que a més dirigeix la quadra de la Torre del Marqués, o Luis Astolfi.

El concurs més important estava dotat amb 21.000 euros de premis. El guanyador, que es va emportar 6.000 euros, va ser un genet brasileny, Felipe Ramos Guinato. Els participants i el públic van arribar majoritàriament d'Espanya, però també de països tan exòtics com Austràlia, Brasil o Argentina. En total, nou països van aportar professionals de l'hípica a la competició, que es va perllongar durant tot un cap de setmana.

L'exotisme de la competició híptica, la curiositat per veure el nou aspecte de la Torre del Marqués i la possibilitat de veure de prop a alguns dels elements més populars de la premsa rosa va animar al públic a acudir a la Torre del Marqués, que el primer dia de salts va reunir a uns sis-cents espectadors i, el segon, a més de mil. Tant l'alcalde de Mont-roig, Andrés Cros, com el president de la Comarca, José Roman Roda, van resaltar que esta iniciativa contribueix a potenciar el creixement de l'emergent sector turístic del Matarranya, que, durant dos dies, va posar el cartell de complet a tots els establiments.

1,3 milions d'euros per restaurar l'església de Vall-de-roures

■ Lluís Rajadell

L'església de Santa Maria la Major de Vall-de-roures recuperarà l'aspecte i les dimensions originals amb una inversió de 1,3 milions d'euros, aportats per la DGA, l'Ajuntament, l'Església i Ibercaja. Les quatre entitats van signar el passat dia 26 de setembre a Saragossa un conveni pel que el Govern d'Aragó invertirà quasi 700.000 euros en les obres i la resta es repartirà entre les altres tres institucions. Les obres, ja licitades, estan pendents d'adjudicació i podrien començar a executar-se este

mateix any.

La reconstrucció del tecer tram de l'església, enderrocada al segle XIX pel perill d'enfonsar-se que presentava degut al seu pèssim estat de conservació, retornarà a l'edifici el seu aspecte original, com un dels principals exponents del gòtic aragonès. L'església es va construir al segle XIV per decisió del llavors arquebisbe de Saragossa Pedro López de Luna. El projecte inclou la restauració del teulat, les voltes, la reposició d'elements desapareguts i

l'eliminació de les humitats.

El temple, d'una sola nau, va servir de model per a construir altres esglésies parroquials de la comarca del Matarranya, com les de Ràfels o la Torre del Comte. Degut a la seua singularitat, va ser declarada Bé d'Interès Cultural (BIC) l'any 1982. La restauració respon a la movilització social canalitzada per l'Associació per la Recuperació del Patrimoni de Vall-de-roures (Repavalde) que demana la reconstrucció del tram enderrocada fa 150 anys.

Les finestres d'en Gràcia a Barcelona

■ Lluís Roig

Biblioteca Jaume Fuster a Barcelona

Des del dia 11 de juliol i durant tot el mes d'agost, l'exposició *Finestrons i finestretes* de José Miguel Gràcia ha estat exposada a la Biblioteca Jaume Fuster de Barcelona (a la plaça Lesseps, eternament en obres).

A la inauguració hi assistiren

un nombrós grup d'interessats per l'obra de Gràcia, amics i companys de feina. En primer lloc van parlar el Director de Biblioteques de Barcelona, Juanjo Arranz y la Directora de la Biblioteca Jaume Fuster, Carme Galve, d'arrels matarrenques, i més concreta-

ment, de la Vall del Tormo. Tots dos van destacar l'interès que els va despertar el projecte de José Miguel Gràcia i que en aquells moments tan dignament omplia la Sala. Després van donar la paraula a Artur Quintana com a membre de la Secció Filològica de l'IEC, el qual presentà exhaustivament tota l'obra literària i plàstica d'en Gràcia. L'autor, com és habitual, en agrair als directius de Biblioteques de Barcelona i a l'Artur Quintana, –obrint les finestres i finestrons– va recitar els poemes de cadascuna de les obres, rebent forts aplaudiments.

Privadament l'autor va comentar, a aquest cronista, que aquella setmana era prou especial per a ell: l'última del seu treball professional, es jubila-

va. El pla de futur era el no tenir-ne, però va parlar d'acabar una nova col·lecció de set finestres i portes que es podria presentar com *Versos en Groc*, de la trobada cultural d'Ascum, de la columna Lo Cresol, d'algun article als diaris, de l'estiu xafogós, etc....

Segons ens hem pogut informar, la mostra ha estat molt visitada i ha despertat l'interès de tot tipus de públic. Aquesta Biblioteca, Jaume Fuster, és la que rep més visites de la xarxa de Barcelona.

Recentment en Gràcia m'ha comentat que el tríptic de l'Associació Cultural del Matarranya ha estat molt ben acollit entre els visitants, atès el volum que han pres d'una tauleta situada dins de la Sala d'Exposicions.

Calaceit s'ompli de música a l'octubre

■ Ricard Solana

Durant el mes d'octubre l'activitat musical ha estat intensa a Calaceit. Per una banda una nova edició del Calaceit Musical –amb cinema, xerrades i concert de Jazz– organitzat per l'Associació Musical Calaceitana i per altra l'actuació del Duo Recapte dins la programació cultural de l'associació de Dones Kalat-Zeyd.

Les activitats del Calaceit Musical 2006 van començar el 30 de setembre amb la projecció de la pel·lícula *Bob Dylan. No direction home* al Teatre Municipal. Al mateix teatre van tenir lloc les altres projeccions del I Cicle Cinema & Música: els dies 7 i 13 d'octubre, Cine infantil, amb la *Flauta Màgica* (produïda pels Comediants) i el clàssic *El mago de Oz*. Per als adults el cicle de cinema va cloure amb la projecció d'*Habana Blues* de Benito

Zambrano, el 21 d'octubre. Abans, el 14 d'octubre, Antoni Bengochea va oferir una magnífica audició comentada sobre Wolfgang Mozart, dins de les activitats per a commemorar els 250 anys del naixement del compositor.

El diumenge 15 per la tarda, el Duo Recapte, format per Mario Sasot i Antoni Bengochea ens van oferir un magnífic recital, amb textos de poetes de la nostra terra que va entusiasmar al públic assistent.

Per acabar aquest intens mes

Actuació de Tres en un sofà al Molí de Celma

d'activitat musical el dia 28 a la nit va tenir lloc al Molí de Celma, l'actuació del grup Tres en un sofà –format per Marcel·li Bayer, Santi Colomer i Oriol Casadevall– que van sorprendre gratament al nombrós públic que va seguir la seua actuació en una autèn-

tica cava de jazz al sotan de Bar de Blas.

Malgrat la baixa assistència a alguns dels actes (les sessions de cinema a la nit) els organitzadors poden estar ben satisfets per haver aprofitat la música en aspectes ben diversos al públic de Calaceit.

Emotiu recordatori de Josep Galan a Fraga

■ Màrio Sasot/Marta Canales

Fraga tornà a vestir-se de dol, amb pluja minsa i inconsistent, cegallosa intermitent i temperatures càlides, els dies 26, 28 i 29 d'octubre, en els quals se celebraren els actes en memòria de Josep Galan, la persona que durant quasi 20 anys presidí l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i de la que el 26 d'octubre es complia un any del seu traspàs.

Eix dia, la Comissió Organitzadora formada per l'IEBC, el Casal Jaume I, l'Ateneu del Baix Cinca i el C.P.R. de Fraga, amb el suport de nombroses institucions i entitats va retre un senzill i emotiu acte al cementeri local, amb presència dels familiars més pròxims de Galan i dels seus amics i col·laboradors més íntims.

L'acte s'inicià amb els acords de flauta travessera de Maria Mesalles interpretant el *Cant dels Ocells* i seguí amb l'allocució de diferents amics i el lliurament d'un cistell de flors i d'una placa commemorativa.

Exposició sobre l'obra de Josep Galan muntada per Paco Tejero

A continuació s'inaugurà, a la Sala Cabrera, l'exposició sobre l'obra de Josep Galan muntada per Paco Tejero, que digué, durant la presentació,

que «Galan havia estat, malgrat les acusacions que va rebre d'alguns sectors de ser una mena d'agent estranger, una de les persones que més havia lluitat i treballat per la llengua i la cultura de Fraga, un tema present en tota la seua obra» i animà als presents a continuar en aquest treball de recuperació i dignificació.

El dissabte 28, tingué lloc, a una sala d'actes del Palau Moncada plena de gom a a gom, l'acte central d'homenatge a Galan presidit pel viceconseller d'Educació Cultura i Esports del Govern d'Aragó Juanjo Vázquez, el qual manifestà el compromís del seu govern en donar suport a la llengua i la cultura de la Franja i especialment a totes les iniciatives sorgides del teixit social de la Franja en favor del català. La resta dels intervingents, entre ells, Carme Mesalles, Susanna Barquin, i el batlle de Fraga, Vicente Juan, insistiren en que fou una llàstima que Galan morís sense

haver vist una Llei de Llençües «que obrís el procés de normalització jurídica i real de la nostra llengua». Després de les intervencions es projectà un vídeo sobre Josep Galan realitzat per Pep Labat.

Finalment, el diumenge 29 pel matí, entre dues i tres-centes persones, la majoria escolars i pares d'alumnes, es reuniren a la plaça de la Vila i al final del passeig del Cegonyer, que van aparèixer en GALANats amb murals i banderetes confeccionades per escolars dels centres de Fraga, Saidí i altres pobles del Baix cinca. Allí es va llegir un manifest i a continuació la gent ballà i saltà als acords de la música del grup d'animació Xip Xap, que van fer emotives al·lusions al homenatjat i a la revista *Temps de Franja* i animaren al públic a defensar i utilitzar la llengua pròpia «que és la nostra i la vostra».

Tothom va marxar amb lo dolç sabor de boca d'una riquíssima xocolata i un tendríssim bocí de fogassa de Fraga.

PEP LABAT/JULIO MORENO

Carabasses

Fa uns dies, un tagarí que viu entre les pàgines d'aquesta revista, em va dir que posar com a títol d'una columna L'ababol és de bledes, i com que la cosa va del camp, vaig haver de donar-li carabasses. I és que l'ababol, a més d'una flor que naix entre el blat, creix ben roja i conté efectes calmants, és una ximpleta que es distrau amb qualsevol bajanada. La bleda, en canvi, tan prompte és una hortalissa de fulles grans i verdes que es menja, com una senyora sense caràcter, delicada i aprensiva. I una servidora té caràcter, faltaria més! i es distrau amb qualsevol niciesia, i tant que sí!

Només per plaer, m'agrada dedicar alguna estona a veure com creix l'herba, costum que ha caigut en desús, per desgràcia. Vivim amb l'obsessió de colleccionar immediateses que ens han obligat a deixar pel camí la virtut de la reflexió.

Les últimes setmanes, l'herba ha crescut estranya, rebotada de petits esqueixos que pareixen bolets. Però no, no són els efectes al·lucinògens de l'ababol. L'herba s'ha estressat quan ha sentit a la ràdio allò de la construcció de l'Espanya plural, mentre entrava a les Corts la proposta de reforma de l'Estatut d'Aragó. Pobrissona, l'havien convençut que, en viure a la Ribera del Cinca, formava part d'una Comunitat on tothom hi té cabuda, i ara està a punt de rebre una altra carabassa. Des de llavors li he de posar un cataplasma urbilatèric cada tres hores perquè recuperi la saviesa i no torni a creure que tot el que es diu és veritat.

Susanna Barquín

Saidí es va bolcar en l'organització del dia de la comarca

■ **Jaume Casas**

El vicepresident del Govern d'Aragó, José Ángel Biel amb l'alcaldessa de Saidí

Saidí es va bolcar en els actes del Dia de la Comarca, que tingueren lloc el dissabte 29 de setembre, en els que van participar més de tres mil persones, moltes d'elles arribades d'altres municipis de la demarcació.

Entre les autoritats presents, a més de tots els alcaldes de la zona, també hi estaven el vicepresident del Govern d'Aragó, José Ángel Biel, el Delegat Territorial de la DGA a Osca, Álvaro Calvo, el diputat socialista José María Becana i el president del Canal d'Aragó i Catalunya, José Luis Pérez. Entre els diferents actes organitzats per a aquest dia es va celebrar la V Mostra de Gastronomia Comarcal, es va visitar el mirador del Cinca i va haver-hi un concert d'orgue, abans del menjar popular al pavelló esportiu. A la tarda, van actuar els grups folklòrics Euzko Loriak de Sestao i el grup italià

Agilla e Trasimeno, de Castiglione del Llac, i la companyia ARTRISTAS va representar l'espectacle de carrer «Pluges d'estiu», abans que es tancaren els actes amb castell de focs.

El president del Consell Comarcal del Baix Cinca, José Evaristo Cabistañ, va reivindicar en el seu discurs de salutació dins de l'acte oficial, la urgent constitució d'un consorci provincial de Protecció Civil a Osca i l'execució d'un pont que uneixi Saidí amb Vilella. A aquestes reivindicacions es va unir també l'alcaldessa de Saidí, que va demanar la urgent execució de la variant de les carreteres A-1234 i A-1241, per desviar el trànsit del centre del nucli urbà del seu municipi.

Cabistañ considerà «fonamental», la figura del consorci, «ja que coordinaria i uniria tots els serveis i acabaria amb la desigualtat que es dona ara

mateix, en que hi ha comarques com la nostra, que suporta un gran esforç inversor i de recursos per mantenir un parc que dona servei també a altres comarques, que no han de realitzar aquest esforç. Això va en detriment d'altres serveis als quals no es pot destinar més recursos».

D'altra banda, el president de la comarca va argumentar la petició de l'execució del pont sobre el riu Cinca, que ha d'unir les carreteres A-131 a Vilella de Cinca i la A-1234, a Saidí, «perquè és fonamental per tancar les comunicacions en la part nord de la comarca». Les Corts Aragoneses van acordar recentment impulsar un estudi informatiu sobre aquesta obra, «i esperem que aquest estudi es finalitzi com més aviat millor per començar a parlar de projectes de construcció».

En el tema de comunicacions, l'alcaldessa de Saidí, María Teresa Font, va parlar de l'execució de la variant de Saidí, que ha de comunicar la carretera A-1234 (Fraga-Montsó), amb la A-1241 (Saidí-E.F. Tamarit), per fora del poble. «És una obra ja projectada a l'any 2000 i es va endarrerint», va assenyalar Font, qui entén que «és una actuació fonamental per al desenvolupament de Saidí i per a la seguretat dels seus veïns, ja que la travessia pel mig del poble suporta actualment el pas de 3.500 vehicles pesats».

José Ángel Biel va assegurar que traslladaria «als departaments competents en el Govern d'Aragó aquestes reivindicacions», i es va mostrar segur que «la variant de Saidí s'adjudicarà l'any que ve, perquè el projecte ja està redactat».

Fraga

Les festes del Pilar es van viure intensament al carrer

■ **Jaume Casas**

Fraga va viure intensament les seues Festes Majors del Pilar, que es van celebrar del 10 al 15 d'octubre, amb un programa de més de cent actes per a tots els gustos i edats. El Pilar d'enguany s'ha gaudit sobretot al carrer, amb una gran participació en diversos actes com el Correfocs, la Trobada de Gegants, la Baixada de Galeres o les obres de teatre infantil i adult que es van escenificar a la Plaça d'Espanya i d'Aragó, amb els grups Trapu Zaharra, Joplada, o l'actuació del Mag-Lari, que va omplir l'envelat de l'estació d'autobusos.

El recinte de penyes del Sotet s'ha confirmat també com un dels centres amb més ambient de la festa, especialment a la tarda i la nit. Amb més de cent vuitanta penyes presents, es calcula que en aquesta zona es

van poder concentrar unes cinc mil persones, gairebé tots «penyeros» que van gaudir de les diverses activitats que Peña Fragatina va organitzar al recinte que estrenava una escultura a la Dona de Faldetes, presidint la seva entrada principal.

El Koala i Celtas Cortos, al Sotet

La nota més negativa va ser la poca repercussió, en quant a assistència de públic, que va tenir el cartell de concert que la Peña organitzava al Pavelló del Sotet. El Koala va atreure a 1.500 espectadors, mentre que Celtas Cortos i Chambao van superar els 2.000. Tant és així que, per segon any consecutiu, Peña Fragatina acabarà les Festes del Pilar amb pèrdues econòmiques. Fa dos

anys, Melendi va reunir en el mateix pavelló a més de 6.000 persones. A més, els canvis d'ubicació de l'escenari, en una de les parets laterals del pavelló, tampoc va afavorir la qualitat d'un so que segueix sent un problema crònic en els concerts que es fan allà. Bé podria dir-se, en aquest cas, que el recinte de penyes del Sotet es va menjar al pavelló del mateix nom, de manera que alguns dies hi havia més ambient fora que dins del pavelló de concerts. Javier Florenza ha assenyalat que «la Peña haurà d'estudiar i plantejar-se aquesta situació i acomodar la seva programació a aquesta nova manera d'entendre la festa».

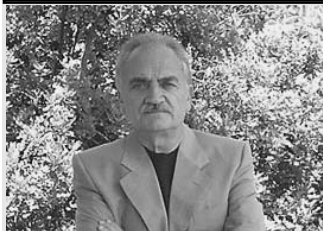
El que sí ha resultat tot un èxit, i ha tingut una gran acceptació, ha estat l'autobús urbà que ha funcionat durant tot el

Inici de les festes al balcó de l'Ajuntament

Pilar i que, segons la regidora delegada de festes a l'Ajuntament de Fraga, Rosario Jiménez, «ha descongestionat bastant la circulació entre els afores i el casc històric». Tant és així que Jiménez vol «repetir l'experiència en pròximes edicions i ampliar, fins i tot, l'horari». L'autobús va funcionar de quatre de la tarda a deu de la nit, i d'una a set de la matinada.

ESTAMPES RIBERENQUES

Nou món, vell món

■ **José Miguel Gràcia**

Si penseu que amb aquesta expressió vull referir-me a la Grècia clàssica enfront del període cretense o arcaic, o al descobriment del continent americà per Colom. Fred! Fred! El meu objectiu és parlar-ne de la molt recent denominació de les formes i mitjans de comunicació o –dit d'una manera més general– d'informació. Des de no fa gaire temps l'expressió «nou món» és emprada per fer referència a les noves tecnologies de la informació, i més concretament encara, per a referir-se a internet –paraula escrita ja en minúscula per tothom–. L'expressió «vell món» hi resta per a definir els grans mitjans de comunicació escrits, els llibres, les empreses o grups econòmics editorials o de comunicació, la propietat intel·lectual i altres formes i comportaments del segle passat i anteriors. El paradigma de tot el «nou món», sens dubte, és internet amb totes les seues qualitats i avantatges envers la globalització i popularització. Quan he dit que «nou món» és la denominació recent de internet, me n'he passat un xic massa, volia o hauria d'haver dit, que es comença a emprar per els més aferrissats –generalment joves– defensors i utilitzadors d'aquestes noves tecnologies. Tot i això seria convenient

no quedar-nos amb els braços creuats, perdent el tren dels nous significats de les paraules o de les corrents innovadores de la llengua. I això ho dic perquè penso que deixar a banda les noves paraules o noves accepcions de les paraules i expressions, potser és el producte d'un voler oblidar, o no veure, els canvis amb la tranquil·litat de viure d'unes suposades rendes d'uns coneixements a interès fix i en un món superat. Deixo les paraules, prenc els fets i reflexiono durant uns instants. Per exemple: d'allò que jo he anat publicant –poemaris modestos– en la forma tradicional com fins ara ha fet gairebé tothom: llibres i opuscles impresos en paper i que han estat distribuïts a un nombre restringit de lectors més o menys coneguts, què se n'haurà fet? Els hauran llegit? Restaran oblidats en els prestatges d'alguna biblioteca privada o pública? Uns quants descansen encara a casa meua, esperant l'ocasió per sortir-se'n. Fins ara, aquests només han servit per a satisfer les petites vanitats de l'autor i per omplir uns pams d'estants d'un armari de la casa del poble. Entro en el «nou món» i se m'acudeixen noves preguntes. Quina seria la difusió real dels meus escrits si els hagués penjat o col·locat parcialment o totalment en algun racó d'internet –web o blog o el que fos–? S'haurien interessat un grup més divers de lectors? A hores d'ara els estaria llegint algú? No tinc resposta a aquestes preguntes, tanmateix sento una atracció forta, en tant que interessada envers aquest «nou món» de l'internet globalitzant, però fragmentari; democràtic encara que molt fútil individualment i amb una qualitat, no massa comprensible, a la qual, els més agosarats, segur que definiran com «intel·ligència col·lectiva de Sant Google».

Ramón Mur, periodista de cap a peus

«És vergonyós que en 25 anys d'autonomia, no se re

SIGRID VON DER TWER

Ramón Mur va nèixer, ja fa més de seixanta anys, a Pamplona, de pare bellmuntà i mare hixarana. Basc doncs, de naixença, però no de llengua, arrels i també vida aragoneses. La llengua del pare el català, la de la mare el castellà. De menut anava sovint amb la família al Bellmunt patern, on es mantenia vivíssim el record del gran regeneracionista baix aragonès, Juan Pío Membrado Ejerique, oncle besavi d'en Ramón. Aquest als onze anys va decidir estudiar per a frare caputxí. I en va eixir periodista. Durant anys i anys treballà al País Basc, primer a *Deia* i després al

Correo Español del Pueblo Vasco. Un temps va dirigir *La Comarca* d'Alcanyís. Actualment viu a Bellmunt i a Saragossa embrancat en diferents aventures periodístiques, entre elles una columna diària al *Diario de Teruel*. Ens trobem a la Codonyera el 10 de juny d'enguany.

Pregunta. Com vas aprendre a parlar català?

Resposta. Jo sempre dic que parlo lo mateix català que parlava als onze anys. Mon pare ere un home molt enamorat de la llengua de Bellmunt. I quan arribàvem a la Fonteta dieve: «Ara tots a parlar com

ací!». Vai dependre català de Bellmunt. Perquè quan veníem natros, per a jugar, tots los xics havíem de parlar com los xics de Bellmunt, que n'hi havie molts. Ara passe el contrari: los que vénen són més que els de la vila. I què passe? Los de la vila parlen castellà de los que vénen de fora, però abans no.

«M'encante llegir a Josep Pla en català.»

P. Has provat d'escriure en català?

R. Ho hai intentat. Vai anar a unes classes. Però no, no puc. Llegir sí. Cada dia llegisco més bé, i llegisco bastant. Pla l'hai llegit tot en castellà, però ara m'encante llegir-lo en català. I a Desideri, tot lo que ha publicat ho hai llegit en català. Me pareix d'una bellesa increïble, tant en prosa com en vers.

P. Però a *Sadurija*, la teua novel·la bellmuntana dels Membrado, introdueixes mots i alguns fragments en català. El mateix títol ja ho és.

R. Sí. Vai escriure la novel·la. La vai fer en castellà, però vai posar tots los noms i tots los topònims, alguns fragments, i sobretot los noms dels trastes i ferraments, en cursiva, expressament, en català, tal com se diuen a Bellmunt. I Ignacio Micolau me va buscar una xica, Lourdes Martínez Casillas, de Madrid que fie la tesi sobre el parlar de Fórnols. I ella me va fer tota la transcripció de com, tècnicament, s'havia d'escriure. Perquè jo no sabia com s'escriu. No en sé. I ella m'ho va escriure.

P. Ja és paradoxa: una madri lenya per a posar per escrit el

català a un bellmuntà.

R. És que jo sóc com los d'estes viles, que tots són alfabetos en castellà, i analfabetos en la llengua que van dependre quan van nèixer. Ací a Aragó sol n'hi ha un problema, i és que mentre una persona que al nèixer va sentir en alemà *Mein Sohn!*, en anglès *My son!* o en castellà *¡Hijo mío!*, més tard ho podrà escriure, però si va sentir Fill meu!, no ho podrà fer. Ixo és lo que n'hi ha que apanyar a Aragó. És una cosa tan senzilla com ixo, tant de sentit comú. Però no. Com les coses senzilles se compliquen per altres qüestions... Que tu has naixcut en una llengua i sol sigues analfabet en ixa, sol en ixa. Un contrasentit. Que dic que esto que és tan simple, és un patrimoni que és més important que el mudèjar, que el romànic, que el no sé què. És una atra cosa. És que, claro, diuen: «És una pena que se piargue!». Però no és que se piargue. És que és molt més que una pena. Es que no tenim la sensibilitat que jo vai nèixer en una llengua i sóc analfabet en ixa llengua, ara que d'analfabetos no n'hi ha. Fa cent anys eren analfabetos a Bellmunt i a la Codonyera en les dos llengües. Però ara tot lo món sap escriure en castellà i no en la llengua que van mamar. És un contrasentit tremendo! Diuen: «S'ha de solucionar per a què no se piargue un patrimoni artístic, cultural». No, no! És que és molt més ixo. Ixo serie canviar una mutació sociològica molt important, de siglos i siglos. És gravíssim. Ixo és lo que s'ha de fer... Pos no, no se fa res. Se va passant tot lo temps, i cada volta pitjor, claro!

P. Què caldria fer davant d'aquesta situació tan precària del català a l'Aragó?

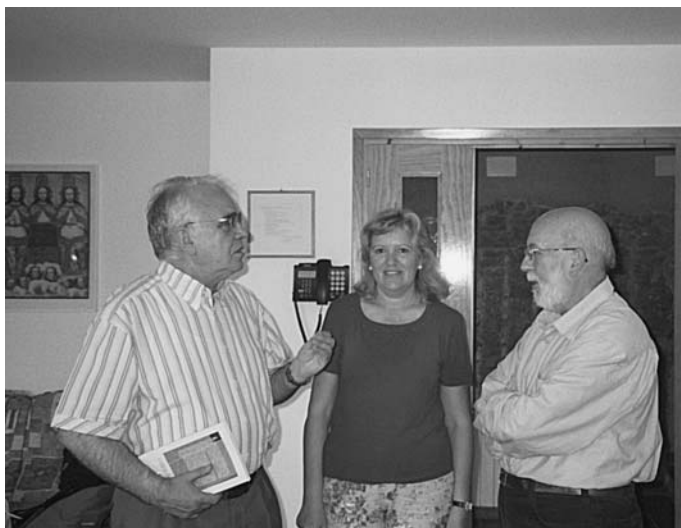
«Reconegue la situació lingüística de 80.000 habitants»

R. Una Llei de Llengües de Corts d'Aragó que digue: la solució d'estos 50.000 habitants que parlen una llengua distinta del castellà a Aragó, i que tampoc és l'aragonès, que és lo català, o que és una variant del català, de la mateixa manera que el *Diccionario de la Real Academia* diu que el valencià és una variant del català, pos la solució és que estos 50.000 habitants s'han de regir per això, i per això i per això. I els que parlen aragonès, pos també. Lo que és vergonyós és que en 25 anys d'autonomia, esta autonomia no reconegue la situació lingüística de 80.000 habitants. I eixo és lo primer que n'hi ha que fer. Que és una vergonya, i que se molesto qui se molesto, de quallquier partit. S'ha de dir ben clar: és una vergonya que cada volta que és regule, los polítics se tiren atrás... I el disbarat més gran és dir-li xapurriau... A mi no m'agrada l'Estatut de Navarra, però cap on ha de mirar Aragó és cap a Navarra. I ho ha fet un partit que és el PP de Navarra. Navarra té distribuïda lingüísticament tota la geografia. I tot el problema de si és oficial o no l'euskera ho han solucionat.

«Si una persona al
nàixer va sentir
«fill meu!», després
no ho podrà escriure.»

P. Doncs ací si badem, no faran res per l'oficialitat, i fins i tot esborraran els topònims.

R. Una de les coses que més m'indigne és lo poc respecte que se té en los topònims. Per a mi, que hai viscut tota ma vida al País Basc i a Navarra,

SIGRID VON DER TWER

això és inconcebible. Lo navarro més antinacionalista basc que pugues trobar, mai consentirà que a una partida que se diu Iturrialdea li pòson Hontanar o una cosa pareguda, mai. I ací han arribat a traure-li al Barranc Fondo lo seu nom i li posen Barranco Hondo, o a la Vall d'en Coixo la Val del Cojo. En castellà los notaris del siglo XIX, i els d'abans, escrivien «A la partida del Mas d'en Vidal», en l'apòstrof, o «El Mas d'en Coixo» – i ara. És una vergonya que no respectem ni els topònims. Ma mare, que ere hixarana, i mai va parlar una palaura que no fore castellà, sempre va dir «Iremos a merendar a la Font d'en Cases» i mai: «a la Fuente de las Casas». Sempre se van respectar los topònims. Són sagrats. No se poden traure perquè sí.

P. En tot cas tu sí que els respectes a *Sadurija*. I si no has escrit en català, sí que has fet perquè s'hi escriga.

R. Quan estava dirigint *La Comarca* em vaig trobar en lo «Foradet en chapurriau», que no es podie tocar. S'havie de mantindre. Vai pensar que s'havie de fer una atra cosa i així va nàixer la columna setmanal

«Viles i gent», que encara continue i on, gràcies a Déu, escriu gent que sap escriure.

P. Ara se'n fa una antologia dels darrers deu anys.

R. Sí. I hai de fer-ne el pròleg, que me l'ha demanat lo Carles Sancho.

«Los topònims
sempre són sagrats.
I ara no es
respecten.»

P. I com ha anat això de «Lo Cresol» al *Diario de Teruel*?

R. A mi lo maig de l'any passat me van cridar pa que fere una columna al *Diario de Teruel*, diària. Se diu «El contorno». I quan ja funcione vai pensar de plantejar-los si els agradarie de fer una columna setmanal en català. Que no passarà res. Però les coses s'han de fer bé. I ho han acceptat. I des d'abril que està en marxa. Escriuen una xica de Maella i tres xics, un de Vallde-roures i dos de la Codoñera.

P. Tornem a la família. Tu sempre has tingut una especial

veneració pel teu oncle, Juan Pío Membrado, a qui Moneva anomenava Joan en les cartes en català que li escrivia, una de les figures clau del regeneracionisme del Baix Aragó, i de qui l'any que ve es compleix el centenari de la publicació de la seva obra bàsica *El porvenir de mi pueblo*, que voldries reeditar. Guardes el seu llegat, escrits èdits i inèdits, moltíssimes cartes, tot de fàcil consulta a la teva casa de Bellmunt, mantens el seu escriptori tal com el va deixar. Quina actitud tenia Don Juan Pío davant la qüestió lingüística? La coneixia?

R. Jo crec que Juan Pío Membrado ere un regeneracionista en tot el sentit de la paraula. Preocupat pel gran atrás que vivie esta tiarra, que tu ja l'havies conegut. Este atrás va arribar hasta final de siglo XX. Però apreciave la llengua, que la parlave de maravilla. Però especialment bé. És que la gent dieve: «Però que bé que parle lo sinyor Juan Pío!». Però a l'hora d'escriure, pos no. No acabava de creure en les possibilitats del català com a llengua culta, tot i que tenie l'exemple de Vidiella, que este sí que va escriure en català. Però de mon tio no conste que escriguera res en català. Jo crec que no va tenir una posició específica en este tema. No lo va voler tocar. És clar que sabia que existie la qüestió, però ell no va voler prendre una decisió, perquè lo que li importave ere que els impostos eren una vergonya per a les viles menudes, les carreteres, tot ixo. Jo crec que no va voler posicionar-se.

La vuitena mostra de teatre de la Llitera dóna a conèixer els grups que participaran a la fase concurs

■ Anna Enjuanes

JUAN ORI

Actuació de la companyia Inestimable 21 en la passada edició de la Mostra

La vuitena Mostra de Teatre de la Llitera ja coneix els grups que participaran a la fase concurs. El jurat del certamen va ésser l'encarregat de seleccionar a les companyies que actuaran del 17 de novembre al 3 de desembre.

La Mostra començarà el 17 de desembre al Teatre de la Feria de Binéfar a partir de les 10 de la nit. A l'endemà, a la

mateixa hora, el Cinema de Tamarit de Llitera acollirà la representació *Teatru* de la Companyia 45 RPM. El dia 19, a les set de la tarda, també al cinema de Tamarit de Llitera, es podrà veure al grup Talión amb l'obra *Arsénico por compasión*.

El 25 de novembre la Mostra de Teatre es desplaçarà al Torricó on la companyia Kaddish

representarà l'obra *En un barquito de papel*. Al dia següent, al pavelló poliesportiu del Campell, es podrà veure a partir de les set de la tarda *Romeo y Julieta*.

Les tres últimes representacions es faran al Cinema de Tamarit de Llitera. L'1 de desembre a partir de les deu de la nit acollirà l'exhibició de Espantapuntos Teatro *Gaviotas subterráneas*. El dia 2, Stres de Quatre oferirà l'obra *Se traja la masquedia* i el 3 de desembre es farà la clausura a les set de la tarda.

El conseller delegat de Cultura de la Comarca, Josep Anton Chauvell, destaca l'alt nivell de les obres presentades a concurs. «Tenim una àmplia oferta de grups interessats en acudir a la mostra i estem convençuts que el cartell que

oferim és excel·lent».

Totes les companyies que participaran a la fase concurs són amateurs o semiprofessionals que acreditin no més de dos anys com grup professional.

Tots ells rebran una subvenció de 600 euros i optaran als següents premis: millor grup qualificat (1000 €), millor muntatge escènic (600 €), premi especial públic (300 €), millor direcció (120 €), millor actor principal (120 €), millor actriu principal (120 €), millor actor de repartiment (80€) i millor actriu de repartiment (80 €).

També el grup Teatre de l'APA del Virgen del Romeral oferirà l'obra infantil *Caray que Cenicienta tan guay*, el dissabte 25 de novembre a les set de la tarda.

Jornada sobre la Guerra Civil a Benavarri Manel Gimeno parlà del front ribagorçà al 1938

■ CERIB

El passat 20 d'octubre el Centre d'Estudis Ribagorçans-CERIB va organitzar un mes més una jornada sobre la Guerra Civil a la Ribagorça a Benavarri.

En aquesta ocasió, el ponent fou l'historiador pallarès Manel Gimeno qui parlà del front ribagorçà pallarès i la seva evolució al llarg de 1938. El debat posterior, moderat per l'historiador i secretari del CERIB, en Carles Barrull, el públic s'interessà notablement i la evolució a Benavarri i la Conca de la Noguera Ribagorçana, i els bombardejos a la capital ribagorçana.

L'acte serví per presentar l'exposició del CERIB «La dona, referent social i cultural al Pirineu» i la darrera obra on ha participat en Manel Gimeno,

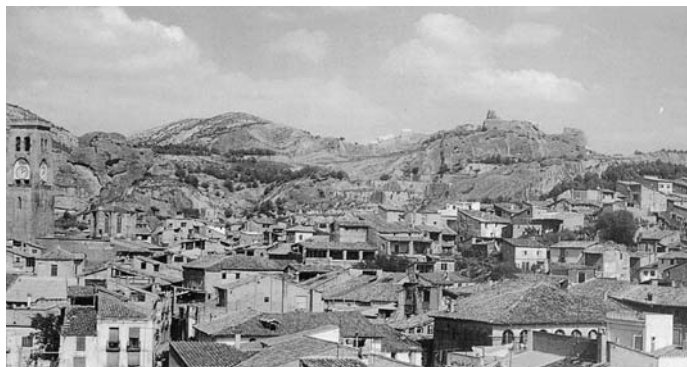
ARXIU DESPERTA FERRO

no, junt a Pol Galitó, Rodrigo Pita i Josep Tarragona *El Fronts del Segre i la Noguera Pallarès* (Ed. Pagès) i que al setembre fou presentada a Lleida. A més a més, com a mostra del compromís d'un centre d'estudis ribagorçà amb la capital històrica i cultural, també es presentà el número 3 de la Revista *Ripacurtia* que en aquest número dedica un monogràfic a la dona, referent social i cultural al Pirineu tal com esboçaren a la presentació l'alcalde de Benavarri, Alfredo Sancho, i el Director de la Revista, Òscar Jané.

La propera trobada es durà a terme a Benasc el proper 24 de novembre de la mà del catedràtic de la Universitat de Tolosa, Bartolomé Benassar.

Noves casernes de la Guàrdia Civil a Benavarri i Tamarit

■ Redacció

ARXIU DESPERTA FERRO

El Secretari General de la Gerència d'infraestructures i Equipament de la Seguritat de l'Estat del Ministeri de l'Interior, Gonzalo Jar; el General en cap de la VIII de zona de la Guàrdia Civil, Antonio Fernández; y el Subdelegat del Govern a Osca, Ramón Zapatero, van visitar el passat 26 d'octubre los terrenys sobre els quals es construirà la nova caserna de la Guàrdia Civil de Benavarri. Les obres s'executaran en un plaç de 2 anys, amb un import aproximat de 800.000 Euros.

Prèviament, havien mantin-

gut una reunió a l'Ajuntament de la localitat, amb l'alcalde de Benavarri, Alfredo Sánchez, y membres del seu equip de govern.

Per la tarda, el Delegat del Govern a Aragó Javier Fernández, es desplaçà amb les altres autoritats militars i civils a Tamarit de Llitera, on, amb lo mateix motiu, visitaren los terrenys sobre els quals s'aixecarà lo futur Quartell de la Guàrdia Civil en aquesta localitat. Prèviament mantingueren també una reunió amb els representants locals a l'ajuntament de la Vila.

Manel Campo Vidal presidirà l'Acadèmia de la Televisió

■ Redacció

El periodista Camporells Manel Campo Vidal presideix des del passat 24 de octubre la Acadèmia de les Ciències y las Arts de la Televisió (ATV) de Espanya, un cop va ser proclamat per la junta electoral per ser l'únic candidat que es va presentar per a renovar la presidència i la junta directiva.

Manel Campo Vidal és el quart president de la Acadèmia de Televisió després de Jesús Hermida (1997-1998), Antonio Mercero (1998-2000) i Ignacio Salas (2000-2006).

La junta directiva compta amb quinze vocals: Concha García Campoy, Pepe Carbajo, Pastor Lorenzo, Antonio Ramírez, Ana Rodríguez Martí, Carles Marín, Pilar Socorro, Fernando Navarrete, Eduardo Stern, Tacho de la Calle, Francisco López Bello, Rafael García Loza, José Luis Campos, Angel Blanco y Jesús Gluck.

Manel Campo Vidal és perio-

dista, perit industrial i doctor en sociologia; començà la seua trajectòria periodística en el diari barceloní *Tele Expres*, on va passar en pocs anys de ser corresponçal a Cornellà a redactor en cap de Política. Presentà informatius a TVE 1 i conduí el programa «Punto y Aparte». Fou vicepresident d'Antena 3 TV i fundador i president de l'empresa Audiovisual Sport.

Actualment dirigeix i presenta en Canal Sur i altres televisions autonòmiques «Generación XXI», programa que promou la creació d'empreses.

La ATV es una institució sense ànim lucratiu fundada en 1997 que aglutina a les principals operadores de televisió i que integra a prop de 700 professionals del sector audiovisual.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Allioli (amb ous)

■ Ramon Sistac

Existeix una vella polèmica sobre si el popular «cortado» (en principi, cafè amb un pensament de llet) és en català un *tallat* o, més aviat, caldria dir-ne *trenecat*. De fet, a hores d'ara és una discussió que ja ha arribat a la categoria d'absurda: d'una banda, tots en diem ja *tallat* per adaptació del castellà, i possiblement ja no hi ha res a fer (i així també ho recull el diccionari normatiu). Ara bé; «llet tallada» és aquella on els elements sòlids van per un cantó i els líquids per un altre, si em permeteu de dir-ho de manera tan poc científica. En conseqüència, és llet feta malbé, com a mínim des del punt de vista de la seua condició de llet. És per això que el tallat era abans un *café trenecat*, i que en italià en diuen *macchiato* 'tacat' (els francesos en diuen un *noisette* 'avellana', però vés a saber per què i per què, a més, ho diuen en masculí).

El cas és que avui se m'ha tornat a *tallar l'allioli*. Ara sí que *tallar* té el sentit que dèiem. En comptes d'una emulsió gairebé pastosa, els elements es destrien i passen a ser una mena de fracàs de vinagreta, de vòmit de criatura, de sopa de ceba de restau-

rant dolent. Lingüística a part, pareix que l'estat anímic de la persona que l'intenta lligar hi és determinant: no pots fer allioli si estàs nerviós. Existeix fins i tot la creença que les dones no han de fer allioli si tenen la regla. Evidentment, això no deixa de ser una mena de superstició. Que es talle l'allioli no està relacionat directament amb la menstruació, sinó amb les alteracions de l'estat anímic que esta pot provocar en qui l'està passant. Altrament, i si d'això depengués, penso que jo estaria patint una mena de metamorfosi sexual i hauria començat a ovular, perquè darrerament sempre se'm talla (l'allioli). En comptes de tantes proves i anàlisis que et fan els metges un cop has superat la quarantena, més els valdria de fer la *prova de l'allioli*, molt més determinant de l'estat de salut que no pas el nivell de colesterol i els triglicèrids.

Sí, ja m'ho temia. Malpensats i malpensades com sou, us ha passat pel magí que l'allioli tallat pot ser una cruel metàfora fàcilment aplicable a les relacions sexuals. Que us bomben. Jo, pel meu cantó, no vull dir-hi ni piu. I gardeu-vos d'acudits fàcils i de gust dubtós sobre el «ni piu». Tinc tot el dret del món a estar estressat, com vosaltres, i no tinc pas per què donar-vos explicacions, que jo tampoc les demano a ningú. De moment, l'he recuperat amb el *minipimer* (l'allioli). Però dubto que un acte tan poc heroic pugua rescabalar el meu orgull ferit.

La nova Noesis

Entre els anys 1984-1998 a Calaceit va funcionar una associació cultural sota el nom de «Fundació Noesis», patrocinada principalment pel mecenes Didier Coste i un grup d'amics, que va fer una tasca cultural de gran repercussió dintre i fora de les nostres fronteres. Noesis era un conjunt d'associacions entre Espanya i França i fa uns cinc anys va decidir vendre els immobles de Calaceit i seguir altres camins.

Ara, l'empresa immobiliària DASA s'ha fet càrrec d'aquests edificis on després de fer una important restauració pensa instal·lar-hi un hotel rural de quatre estrelles amb un restaurant. També cedirà un edifici per seguir endavant amb l'esperit de Noesis i es convertirà en un dels principals patrocinadors.

El projecte de l'hotel crearà deu llocs de treball directes, més els que pugui crear la projectada fundació.

La posada en marxa d'aquest hotel i de la fundació són unes bones notícies per a Calaceit i per a tota la comarca. Molta gent enyorava la presència de Noesis i ara existeix una oportunitat real de crear una veritable fundació que, recollint l'esperit d'aquella associació, s'adapti a les necessitats dels nous temps.

Noesis, malgrat les inversions altruistes i de tota mena que va fer, no va tenir massa sort amb la relació amb les institucions. La nova fundació surt amb el compromís de la participació de les principals institucions, però, sobretot, la que deuria estar més interessada i implicada és l'ajuntament de la població. Aquestes oportunitats passen molt poques vegades i és qüestió d'agafar-les al vol.

Joaquim Montclús

Recollida de firmes a Montanui contra l'ampliació de Cerler

■ Redacció

RICARD SOLANA

Paisatge de la Ribagorça

Un grup de veïns de Montanui ha emprés una recollida de firmes amb al·legacions contra la aprovació inicial del Pla General d'Ordenació Urbana d'aquesta vila ribagorçana. Aquest Pla preveu la construcció de 2.530 vivendes i 1.350 noves places hoteleres, vinculades totes elles en bona mida amb l'ampliació de l'estació d'esquí de la veïna Cerler projectada per Aramon, societat integrada per la DGA i l'entitat d'estalvis Ibercaja, segons informà l'*Heraldo de Aragón* el mes de setembre.

Els signants de les al·legacions estimen que el pla d'urbanisme proposat està condicionat pel projecte d'ampliació de l'estació «quan aquest encara no està definit tècnicament» i a més a més, encara s'ha de sotmetre a una avaluació d'impacte ambiental.

També denuncien que el Pla no és ni molt menys equilibrat, «perquè la vinculació

exclusiva amb el projecte de l'estació planteja un conflicte amb el model econòmic tradicional de la zona perquè no garanteix un desenvolupament sostenible ni la supervivència de l'agricultura i la ramaderia actuals.»

Avui en dia Montanui té 270 habitants censats, bona part d'ells d'avançada edat, dedicats primordialment al sector primari.

Els veïns signants afirmen que si el Pla inicialment aprovat surt finalment endavant, «les formes de vida actual quedaran totalment marginades».

Els promotors d'aquesta iniciativa assenyalen que el PGOU representa una «pèrdua d'identitat social i cultural de Montanui, a més d'una reducció de la diversitat econòmica d'aquesta vall i una dependència quasi total d'una activitat tan insegura com és la neu.

En front d'aquestes opinions,

el batlle d'aquest municipi ribagorçà, Josep Maria Agullana, recordà que el projecte de desenvolupament econòmic del que va sorgir l'actual PGOU es va començar a dissenyar quan Aramón no existia i afirmà que la majoria dels veïns es mostra a favor del Pla. També recordà que l'estudi d'ampliació de l'estació de Cerler es va realitzar la legislatura passada.

Agullana informà que Montanui té una densitat de població molt baixa (1,5 habitants per quilòmetre quadrat distribuïts en 17 nuclis rurals) i que dels 270 habitants censats sol una part viu allà a l'hivern. «Per tot això hem de fer alguna cosa per a propiciar un futur per a la zona, perquè de poc servirà la conservació de la natura tal com està si la població envelleix i desapareix. I pensem que el projecte d'ampliació de Cerler és, avui per avui, l'única taula de salvació clara».

Obertura del centenari de l'Institut d'Estudis Catalans

■ Lluís Roig

L'any 1906 va tenir lloc a Barcelona el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, sota la presidència d'Antoni Maria Alcover i va aplegar una àmplia representació de filòlegs i escriptors de tots els territoris de parla catalana, amb un participant molt actiu, el jove enginyer, Pompeu Fabra. Es van arribar a fixar els objectius, però no es van posar d'acord en les vies que calia seguir per assolir-los. Va ser el 18 de juny de 1907, vuit mesos més tard, quan va tenir lloc la creació de l'Institut d'Estudis Catalans per un acord de la Diputació de Barcelona i per iniciativa d'Enric Prat de la Riba.

Per aquests motius i per l'extensió dels actes programats, s'ha vist avançat el acte d'obertura del I Centenari de l'IEC.

El passat 16 d'octubre, a dos quarts de vuit de la tarda i en el modernista Palau de la Música de Barcelona –obra de Domènech i Montaner–, ple de gom a gom, començà l'acte d'obertura.

El president de l'Institut, Sr. Salvador Giner, va iniciar l'acte amb el parlament «Passat, present i futur de l'Institut d'Estudis Catalans», una glosa del passat i força plans per al futur. Demanà suport i confiança al Govern.

Després el doctor en farmàcia i director adjunt de l'Institut de Recerca Biomèdica de Barcelona, entre altres títols, Sr. Joan Meseguer, impartí la seva conferència «Oncologia a principis del segle XXI». Va parlar més de ciència que de societat, i amb un llenguatge que entenia tothom, ens instruí sobre els avanços de l'Oncologia, de les metàstasis, de les cèl·lules, dels gens distorsio-

El president de l'Institut rebent els invitats, a l'entrada del Palau de la Música Catalana

nadors i moltes coses més. Tan gràficament i didàcticament ho presentà, que jo, sense coneixements científics, penso que ho vaig entendre gairebé tot. Queda prou recerca per al futur, va dir, i posà un punt final esperançador: en unes quantes dècades podria estar molt propera la fi del càncer.

El Sr. Antoni Riera, president de la Comissió Executiva del Centenari, va presentar el programa d'actes del I Centenari. Les celebracions –uns 370 actes– tindran una durada de setze mesos, entre les quals podríem destacar-ne dues: l'exposició *L'Institut d'Estudis Catalans, 1907-1927. Un segle de cultura i ciència als Països*

Catalans i la jornada concreta dels 100 anys, el 18 de juny del 2007, amb un concert de música del segle XX i una estrena d'una peça commemorativa composta per Joan Albert Amargós.

L'acte va comptar amb la presència de Pasqual Maragall, president de la Generalitat i la ministra de Cultura del govern central, Carmen Calvo. Tots dos van reconèixer la tasca de l'Institut i es felicitaron per la ferma sintonia i col·laboració dels dos governs amb l'IEC.

Membres de l'Institut, acadèmics, escriptors, periodistes, editors, representants de institucions culturals, etc., es van fer notar per tot l'espai del Palau.

No va faltar el delegat de l'IEC a Lleida i membre de la Secció Filològica, franjolí i col·laborador d'aquesta revista, Ramon Sistac. En representació del President de l'Associació cultural del Matarranya, Hipòlit Solé –invitat a l'acte– va assistir-hi el membre de la Junta, José Miguel Gràcia amb la seua esposa.

Llàstima –i aquesta és la crítica negativa que fem de l'acte– que la Franja de Ponent, Franja de l'Aragó o senzillament la Franja, no fos, ni relacionada ni esmentada com territori de parla catalana en el decurs de l'acte. Algú hauria de fer arribar la nostra queixa a l'IEC.

La memòria invertebrada

La memòria, allò que ens permet construir la nostra vida sobre el ciment de les experiències passades és una de les claus mestres de la nostra llibertat. Si algú pugés canviar les dades enregistrades en el nostre disc dur biològic obtindria el control total sobre els nostres éssers.

Així, l'eliminació, o modificació dels records va ser una eina que tots els règims totalitaris han utilitzat per a tenir a les masses submissos, i mantenir-se en el poder. Evidentment, el règim feixista del «*generalísimo*» no va ser una excepció, i des del principi va començar a aplicar el formateig a les ments de tots els ciutadans que vivien baix la seua ombra. Durant la transició, si bé es va paritzar el procés, no es va tractar de canviar els efectes de tant temps d'aplicació. I ara que finalment un govern té la voluntat de reinstal·lar el disc dur dels seus ciutadans i democratitzar la seua cultura política, la «*Espanya negra*» remuga des del passat perquè sap que mentre els ciutadans renovin els mobles del seu cap sempre tindrà nous seguidors.

Tot això no seria cap problema si la memòria d'aquests sectors no es basés en fets i valors antidemocràtics. Però si es mantenen aquests valors en una part de la població no podrà desenvolupar-se plenament un sistema democràtic. Per tant, si no vertebrem la memòria col·lectiva de la nostra societat mitjançant l'anàlisi objectiva del passat i el rebuig sistemàtic dels valors antidemocràtics.

Marc Martí

L'Estatut d'Aragó Gaspar Torrente no surt a la foto

■ Joaquim Montclús

Darrerament el president de les Corts d'Aragó, Francisco Pina, ha dipositat a les Corts de Madrid el redactat del nou Estatut d'Aragó, que ha estat aprovat amb el consens de tots els grups parlamentaris, PP, PSOE, PAR i IU, excepte la Chunta Aragonesista (CHA), que s'ha abstingut. Pina va remarcar que ho feien discretament, amb un gran consens i sense fer cap soroll, al contrari que en la presentació de l'Estatut català. El que no ha dit és que part d'aquest soroll també el van fer ells i encara no és clar si presentaran un recurs d'inconstitucionalitat contra l'Estatut català.

Curiosament aquest Estatut no fa cap referència a l'oficialitat del català a la Franja i tampoc de l'aragonès, malgrat que el president, durant anys i anys, va prometre una llei de llengües en què el català i l'aragonès es declararien oficials.

En la portada impresa d'aquest Estatut hi ha una sèrie de fotografies dels moments clau de la seva aprovació, però no n'hi ha cap de Gaspar Torrente, la persona que en les

primeres dècades del segle passat més va fer per l'Estatut d'Aragó. Gaspar Torrente era originari de la Franja de Ponent i a l'edat de nou anys es va traslladar a Barcelona, on va desenvolupar tota la seva activitat professional i política, centrada en Catalunya i Aragó.

Els aragonesos li deuen, en bona part, que quan es va posar en marxa el que s'anomena l'Estat de les autonomies, no fossin considerats com uns més del «*café para todos*» del president Suárez. Torrente, durant aquestes primeres dècades, va aconseguir que els aragonesos reivindicessin la seva història, la seva bandera (idèntica a la catalana i a la dels altres territoris de l'antiga Corona d'Aragó) i els seus principals fets diferencials, i fins i tot va aconseguir que a la ciutat de Casp, el maig de 1936, s'hi redactés un primer Estatut d'autonomia.

Gaspar Torrente també va ser un gran catalanista. Des de molt jove milità i destacà en els rengles del nacionalisme republicà federal i sempre fou un gran seguidor de Francesc Macià. Va col·laborar en una gran quantitat de diaris i publicacions de caire republicà com *L'Intransigent*, *La Tralla*, *La Campana de Gràcia*, *L'Opinió*, *Lluita*, *Diari de Barcelona*, etc. El procés nacionalista que es desenvolupava al Principat el va exportar a Aragó. La publicació *Renacimiento Aragonés* és una còpia del

Renaixement de Francesc Macià, la formació del partit Estado Aragonés és també una còpia d'Estat Català, i així tantes i tantes altres coses. Avui, els aragonesos li reconeixen en part la gran tasca que va fer i el tenen considerat com el pare de l'actual nacionalisme aragonès. A Saragossa hi té dedicada una important fundació. Malgrat tot, els aragonesos desconeixen per complet la seva militància catalanista.

Gaspar Torrente sempre va considerar Aragó i Catalunya com a pobles germans i va dedicar la seva vida a fer que no es barallessin entre ells. Avui, si visqués, com ho va fer al seu moment, arremetria amb força contra els polítics aragonesos i els tocaria el crostó en veure l'anticatalanisme que han despertat per tot arreu amb la disputa de les obres d'art del Museu Episcopal de Lleida, per les declaracions tan sorprenents del seu president, que va donar a entendre que trencava les relacions amb Catalunya i no participaria en l'Euroregió, i finalment per la intenció de presentar un recurs contra l'Estatut català.

El president actual d'Aragó i bona part dels dirigents del seu govern són originaris de la Franja de Ponent. Gaspar Torrente també ho era i, malgrat el seu amor patriòtic a Aragó, en un article al setmanari *L'Intransigent* de l'any 1918, parlant d'un amic valencià que es deia Vicenç, afirmava: «Permeteu que vos tracti d'amic, per a mi tots els bons nacionalistes en som, d'amics i companys; mes sou valencià i jo ribagorçà, ço és, catalans ambdós». L'actual president i alguns dirigents més, els agradi o no, també estan en la mateixa condició de Gaspar Torrente.

GALERIA DE PERSONATGES

Rosa Galícia Badia, artista fragatina resident a Eivissa

«Exposar és com quedar despullada davant la gent»

■ C.M.

La Rosa és filla de Fraga encara que viu i treballa a Eivissa des de fa alguns anys. Aquesta artista fragatina no ha perdut, però, els lligams amb la seua terra, i enguany ha resultat guanyadora en la convocatòria de cartells anunciadors de la XVIII edició de MercoEquip, la fira de Fraga, que va tenir lloc els dies 12, 13 i 14 de maig. A més, amb motiu de les Festes del Pilar, exposarà durant tot el mes d'octubre, a la Sala d'Art del Cegonyer de Fraga, la seua nova col·lecció *Confeccions*.

La Rosa es va formar en Belles Arts a la Universitat de Barcelona, en l'especialitat d'escultura, i actualment amplia estudis de disseny multimèdia a la Universitat

Oberta de Catalunya.

Es declara seguidora del minimalisme (Susana Solano), el pop-art, la poesia visual (Joan Brossa), l'art conceptual i la Bauhaus: «No m'agrada trobar ornaments innecessaris en el que estic mirant, crec que cal deixar només el que necessitem perquè arribe el missatge.» Opina que totes les vessants artístiques tenen el seu punt. Li agraden les il·lustracions, portades de llibres, revistes, catàlegs de disseny industrial, ... i fora de l'art, tot allò que té un punt d'humor o d'ironia.

Vam poder veure a Fraga la seua exposició *Mira'm* l'any 1999, encara que la Rosa no se sent gaire inclinada a mostrar la seua feina: «Traure el teu

treball al carrer és com quedar-te despullada davant de la gent i cal estar preparada per a fer-ho.» En la nova mostra que hem pogut veure a l'octubre a Fraga, es pogué veure una mena de collage, una macrohistòria amb les seues obres com si fossen vinyetes d'un còmic que alhora tinguen sentit en si mateixes.

L'artista fragatina treballa també elaborant targetes, en la il·lustració de contes infantils i en el bricolatge, dissenyant i construint mobles. Dels seus anys més tendres, conserva coneixements de guitarra clàssica i de violoncel.

La Rosa es va establir a Eivissa i treballa com a professora de Plàstica a Secundària fa gairebé 12 anys. «La població

d'Eivissa –comenta la Rosa, és molt variada, amb molta gent que, com jo, no són de l'illa. Això fa que el català no hi siga una llengua d'ús generalitzat.» En aquest sentit, la Rosa opina que a ses Illes «no hi ha una política lingüística adequada, no hi ha esforços per part de les institucions per a preservar la llengua i la cultura de l'illa.»

CRÒNIQUES TAGARINES

Desgavell ortogràfic

■ Esteve Betrià

En l'anterior número d'aquesta revista apareixien –ja en portada– reflexions crítiques sobre les formes aberrants que trobem en els rètols d'entrada a poblacions del Baix Aragó –a la zona del Mesquí–; rètols que no són res més que una mostra lamentable, d'acord amb J. A. Carrévalo, d'una onomàstica desgavellada. En aqueix número de *TdF*, M.D. Gimeno assenyala la «impossible senyalització bilingüe al Baix Aragó» i, alhora, es lamenta que, al contrari del que fan les autoritats municipals en sol·licitar «l'assessorament dels heraldistes quan s'ha de confeccionar un escut, dels metges per les campanyes de vacunació o de prevenció de malalties i dels geòlegs per determinar l'estat d'un terreny abans d'actuar sobre ell», no es faça el mateix, quan es tracta de qüestions lingüístiques: «ningú consulta els filòlegs [...] i el que és més greu, oblidant l'evidència acadèmica, molts encara ara gosen rebutjar *ex cathedra* la denominació de 'català' a la llengua a la Franja o amb la mateixa rotunditat se refugien en ambigüitats».

Als ajuntaments del Baix Cinca, si més a Fraga, Mequinensa i Saidí, no hi hagut cap mena d'ambigüitat, des de fa força anys, per denominar la llengua: català. Amb tot, en els darrers anys hi ha certa vacil·lació en la retolació d'algunes instal·lacions municipals. Així, encara no fa dos anys, quan a Mequinensa es decidí retolar edificis municipals, es tirà al dret. Amb grans lletres ara s'hi pot llegir, en un català correctíssim, «escola de músi-

ca», «vora riu» (sala de festes municipal), «ajuntament» –per què no, ara em demano, «casa de la vila», com trobem, sense moure'ns d'Aragó, a Nonasp o Benavarrí?–, ... Alhora també hi ha rètols en correcte castellà: «polideportivo» o «gimnasio» –pareix com si la pràctica esportiva a Mequinensa s'hagués de fer en castellà–; i encara més: textos en bilingüe pur, i no m'estic referint a rètols com ara «casa de cultura», correctes tant des del castellà com des del català, sinó a la «sala d'exposicions Miguel Ibarz» –obviant que aquest pintor mequinensà signà sempre Miquel Ibarz– o a les «pistes municipals / petanca y birlas» –seguim en la idea que l'esport al Poble s'ha d'expressar en castellà. Tanmateix el paradigma de bilingüisme aberrant i públic és la forma «hogar del jubilat» que es pot llegir a la façana d'un dels edificis emblemàtics de la moderna Mequinensa. Ja sé/sabem prou bé que una forma de català 'pur' com ara «Llar del Jubilat» no és viable, ara per ara, entre els mequinensans; però, em de mano ¿per què una solució 'conciliadora', com «Casa del Jubilat» o, posats a fer, una adaptació més nostrada com «Fogaril del Jubilat»? Que potser no hi ha filòlegs/filòlegues mequinensans per demanar assessorament?

Esclar que només cal anar a la capital comarcal per trobar un altre exemple del que podríem qualificar d'assumpció vergonyant de la llengua del país. Tot i que fa anys que l'ajuntament de Fraga catalanitzà bona part de la retolació municipal («cementeri», «atrassanes»...), sembla que des de l'òptica de la correcció político-lingüística a l'eslògan «Fraga, plena de vida» li ha de correspondre «Fraga, plena de vida»: no fos cas que algun passavolant per la capital del Baix Cinca no entengués l'eslògan, perfectament bilingüe, que, en el fons, ha originat aquesta nota.

Parir a casa nostra

■ Carme Messeguer

Seguiu la sèrie *Porca misèria*, que emet TV3? Una de les protagonistes està embarassada i projecta tenir un part natural.

Com la paraula indica, un part natural és un part sense intervencions innecessàries, com ho són l'aplicació protocolària de la lavativa, el rasurat, l'episiotomia (tall per ampliar el conducte d'eixida del nadó), l'oxitocina sintètica, i la immobilització de la partera, connectada a cables i sensors, i la posició de potes enlaire, que desafia la força de la gravetat. A pesar del que puguem pensar, aquestes mesures no contribueixen a fer més ràpid, suportable o exitós el procés del part (que pot acabar complicant-se) i l'OMS desaconsella aplicar-les per rutina. La voluntat de tenir un part natural va lligada al desig de tenir un part digne i respectat, en què la futura mare pugui prendre deci-

sions per si mateixa amb la informació prèvia necessària.

Ara, poder aconseguir parir en aquestes condicions, que serien les més adients, està vetat, en els nostres dies, a la dona catalana mitjana. Hem vist la nostra Sònia assistir a classes de preparació al part a la seu de Titània, a Barcelona, que és una cooperativa que agrupa llevadores i metges que atenen parts a domicili i ofereixen el suport necessari a mares i pares durant l'embaràs, el part i la criança, cursos i atencions que no cobreix la Seguretat Social. Si no sou tan solvents com la Sònia, sempre podeu acudir a

l'Hospital Casa de Maternitat de Barcelona, l'únic hospital públic de la demarcació amb protocol de part natural, o l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, obert a un part menys medicalitzat. Tenir un part natural, com

podeu veure, no és cosa de *hippies*.

A mesura que us allunyeu de la Ciutat Comtal, les possibilitats de tenir un part com cal disminueixen. Tot i així, hi ha honoroses excepcions, com ho són l'Hospital Santa Caterina de Girona, la Casa de naixements

Migjorn de Sant Vicenç de Castellet (vora Manresa) o la Clínica Monegal de Tarragona. L'Hospital d'Alcanjís també pareix que atén parts respectats. L'estrella, però, del part natural, és l'Hospital Maternitat Aquari, que es troba a Beniarbeig, al País Valencià (vora Dénia).

En aquests centres trobareu (o podreu negociar, segons el cas), en lloc de les tortures que esmentàvem mes amunt, un equip de llevadores que ofereixen paraules amables, temps per anar fent, analgèsia natural (banyera, pilota de goma), cadira de parts (per aprofitar la força de gravetat) i tota l'assistència i la tecnologia necessàries en cas de complicacions.

I és que el part no és cap malaltia, sinó un procés fisiològic natural que les dones hauríem de poder viure amb el màxim d'informació, respecte i garanties.

SOM D'EIXE MÓN

Qui s'estima què

Francesc Ricart

Ja he trobat el títol. Mai no em passa: avui tinc un titular i, de seguida, m'adono que no sé ben bé de què parlar; bé, sí que ho sé, però no trobo com posar-m'hi. Un filòsof d'un Nord deia que només es pot aconseguir allò que has somiat, que allò que mai ni t'has imaginat és molt difícil d'assolir. L'enunciat, sentit per un servidor en una emissora, correspon al senyor Juan José Ibarretxe, el lehendakari, i el va fer a propòsit del partit de futbol entre Catalunya i Euskadi. Vosaltres ara podeu endevinar quina és la cosa utòpica o somiada.

Quan llegiu aquest paper, farà dies que hauran reconegut el senyor Armand Samsó amb un dels premis d'Acció Cívica, com el de l'any 2003 que va premiar la trajectòria del nostre Josep Galan; el senyor Samsó, un català de Salses, el poble on comença allò dels Països Catalans, ben segur que haurà estat reconegut perquè, entre d'altres coses, ha estat l'artífex de la Porta dels Països Catalans, la porta del Nord. Un senyor molt informat, no fa gaire, ens obsequiava a *La Voz (del Bajo Cinca)* amb un article molt instructiu sobre el significat de construir portes simbòliques i els avatars de les construccions i dels qui les manen aixecar; i és clar, es referia a la porta de Salses. L'article és per sucra-hi pa i llepar-se'n

els dits en acabar; sens dubte una lliçó magistral, en explicar amb tots els pèls i senyals l'esdeveniment de la porta de Salses i d'avisar de com poden ser de perillosos altres projectes de portes; això sí, tot plegat explicat sense gaire ordre, fins al punt que no he acabat d'entendre què coi s'estima aquest senyor; i només encerto a veure-hi què no s'estima i com ho odia... Què hi farem.

Com que a la part on em toca de viure hi haurà eleccions, m'agradaria explicar-vos les coses bones que em fan somiar els candidats però lamento no poder-ho fer perquè no n'he sabut trobar, de motius que em commoguen; en canvi més aviat hi he trobat malsons. Torno a sentir la sensació de buidor, sense raons per estimar res (ep!, que parlo de les eleccions catalanes). Altrament, ara ja s'acosta la quinzena de l'homenatge que faran les associacions i entitats a Josep Galan i aquí, amb el programa que he pogut conèixer, sí que hi haurà motius sobrats per fer valoracions positives, vaja, per tornar a estimar allò que estimem molta gent, allò que Galan es va estimar, tot i que amb la presentació recent de l'Estatut d'Aragó tampoc no podem estar massa cofois, ni per tirar coets... Mira, quan arribem a aquests dies tan assenyalats em ve a la memòria lo so Nacro tirant els coets (com me'ls estimava, els coets del so Nacro, anunciadors de les festes del Pilar, ben diferents al «coetasso» inventat per la badoqueria imperant).

Quan escric això és el 12 d'octubre i un altre camí no sé com lligar amb l'encapçalament: com puc conjugar el verb estimar en un dia com aquest? Des de bon matí que hi penso; cap al tard, però, des de fa anys un dia com avui, al poble on visc, una formació política hi fa una botifarrada popular i me n'hi vaig. Per una estona podré fer volar coloms i fer, vull dir menjar, botifarra...

De Benavarri a Fórnsols.

Si no ho veig no m'ho crec

■ Carles Barrull

Alfredo Sancho, alcalde de Benavarri

El passat 10 d'agost a la vila de Benavarri (la Ribagorça), es va publicar una conferència en defensa de la llengua ribagorçana promoguda per la ACALA-Asociación Academia de la Lengua Aragonesa que al final es va realitzar. Ens comenten uns amics que la petició del acte la va realitzar el tinent d'alcalde del poble, en Antonio Cosials del PAR i que fou i que pressionar a l'alcalde Alfredo Sancho (PSOE) i a l'Ector Castro (regidor del PAR al Torricó i secretari de FACAO) per a que per mòvil camviessin de denominació amb la fi que es realitzés la desitjada xerrada perquè qui fins llavors ho convocava com a tal era l'Acadèmia, una entitat que, com a tal, no podia convocar una conferència degut a la existència d'una ordre de 6 de maig de 2006 del Departament de Presidència i Relacions Institucionals del Govern d'Aragó, on es prohibeix la utilització d'aquestes denominacions per part de les associacions i col·lectius culturals, amb clara referència a la exis-

tent des d'agost de 2005, amb seu a Tamarit de Llitera.

Com diuen a la seva pàgina web, que encara permaneix en actiu i amb renovació constant: «*El Alcalde de Benabarre, Alfredo Sancho, se pone en contacto con el organizador del acto. Se modifican algunos aspectos formales de la convocatoria en la relación a la organización y se mantiene la convocatoria del acto*

cultural. El director de la Asociación Cultural «Academia de la lengua aragonesa» agradece al organizador del acto las dificultades que ha tenido que vencer para que el acto se celebrara.»

Com s'observa, la reunió es va desenvolupar, tot i que els organitzadors utilitzaren un altra denominació de l'associació convocant, que responia a les sigles ACALA com la pàgina de la «ACALA-Asociación Academia de la Lengua Aragonesa» i la pàgina web continua amb ampli reportatge de la jornada. Davant aquests fets, el Govern d'Aragó diu que si hi ha associacions o particulars que vulguin denunciar a la ACALA que ho facin, que guanyaran el judici, però que el Govern d'Aragó com a tal, ja va fer la seva al seu moment, és a dir, una trista Ordre de 6 de maig i no farà res més. És a dir, un cop més els organismes que legislen sobre temes culturals, fan i desfan les lleis com volen per a tenir contents a tots, que tot continuï igual que fins ara, i mentrestant el com-

panyerisme polític i la carència d'un marc legislatiu que referent a les mil vegades prometeduda, i fins ara no aprovada «lleis de llengües» afavoreixen situacions tan esperpèntiques com la de Benavarri més pròpies de fa dos-cents anys que d'ara. I sobretot, després d'un acte tan polèmic com aquest es troben dues situacions, per una part el moviment associatiu anuncia per tot arreu l'èxit de la seva convocatòria que mediàticament es coneix, mentre els responsables polítics que abans els recolçaven i els recolcen públicament callen davant les crítiques sorgides

I amb consentiments d'uns dirigents regionals i provincials, més pendents de les properes eleccions, que en la gestió cultural del territori. Perquè sinó, preguntem-nos, com és possible que un tinent-alcalde signi la petició d'un espai públic per a aquest col·lectiu i truqui més d'un cop al representant de la pseudo-associació cultural i també company de partit a l'Ajuntament del Torricó? Com és possible que un alcalde accepti cedir l'espai tot i estar avisat de les greus irregularitats del grup?

Com és que ni el PSOE ni el PAR de Benavarri i la Riba-

gorça no diuen res?? Com és possible el constant silenci del PSOE i del PAR de la Llitera davant les crítiques de les vinculacions amb la extrema dreta de membres del PAR del Torricó i Tamarit? I el silenci s'estèn, no sols a Osca, sinó també a Saragossa i Terol

Com es pot observar, ni els membres del PAR, ni els seus socis de govern (PSOE), ni cap grup polític representat a les Diputacions o a les Corts d'Aragó, fan res per a demostrar que dins dels seus partits n'hi ha gent amb un altre tarannà més democràtic i constitucional que el grupúscul post-franquista de la FACAO, tothom calla i fa la seva. Callen. I el Govern d'Aragó, ni tan sols fa res per a fer acomplir les seves ordres i els polítics locals i comarcals ja els hi va bé que es facin activitats culturals al seu poble, siguin del signe que siguin i així, TOTES LES INSTITUCIONS PERDEN, o no, EL POC PRESTIGI QUE ELS QUEDA.

Esperem que el proper 4 de novembre a Fórnsols, els Srs. Becana i Chauvell participin i parlin de la «La llengua com a identitat cultural», almenys la teoria la coneixen bé, però de la teoria a la pràctica, n'hi ha un llarg recorregut.

TEMPS DE FRANJA

Revista de les comarques catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T'HI

978 85 15 21

tempsdefranja@telefonica.net

HOMENATGE A JOSEP GALAN

Fraga, del 26 d'octubre al 5 de novembre de 2006

Abadia	abraç	sarar	aplicar d'ull	abrumar-se
Abaix	abraçada	cagarins	fer la rateta	cull / celleda
	abrasar	cagabandines	fer de	absolte
Abarcar	abraçar	acapiçissin-se	[ahor. se'n va l'accepte]	pedregar
Abarrucar	opama		llumenats = panys allargats	pedregada
Abarrir	abraic	acapiçissin-se	veure pedregats	pedregal
Abarrir	abraica	acarantillar	auxori / fer	acapiçissin
Abarrir	abraica	caramell	fer foins	carreja
Abarrir	abraica	acarantillar-se	mentre	

“Si no nos estimem la nostra llengua,
no nos respectaran i
tindrem los dies comptats com a poble”

Abellerol	[acaçar la ribera]	oncle / tia	politicari	
Abellir	[Fer porra]	(família no)	menesuel	
Abellota	curatons	melot / meloda	aurd	
Aberrada	Acarriman	met	acampar	
Aberran	Cami = requede	sope / -a	Acarrillar	
Aberrir	cop de cot / pas	quede / moic	concel	
Abocar	cabotada	"	Acapiçar	
Abocar	caboter	que / de que	rependre	
Abocar	cabotejar	joia / joio	sope / -sa	
Abocar	cabotejar	berjaio / berjaia	acostumar / acostumar	
Abocar	rebre	[bermet ???]	acostumar (lo / la)	
Abocar	me que rebis	cori germa	acostumar	
Abocar	u me son ?	cori germa		
Abocar	pedre que	un segundo		
Abocar	pedre queta	germa		
Abocar	pedregas / pedregal	germana		
Abocar	[Acar el camo pel pedregal]			
Abocar	desori			

erronissin
fer foins jugina
juina
rependre
...

Organitza:
 Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA-ICF
 ACPV - Casal Jaume I de Fraga
 L'Ateneu del Baix Cinca
 CPR - Seminari de Professors de Català